

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук,
доценту Тетяні МАТВЄСВІЙ
Майдан Свободи, 4, м. Харків,
610022

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філологічних наук (спеціальність – 10.01.01 – українська література),
професора, головного наукового співробітника Відділу української
літератури ХХ ст. та сучасного літературного процесу, керівника Центру
дослідження проблематики українського шістдесятництва
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України
Тарнашинської Людмили Броніславівни
на дисертацію Гладкової Марини Валеріївни «Мотивні домінанти в прозі
В. Дрозда 1970–1980-х років», подану до захисту на здобуття наукового
ступеня доктора філософії з галузі знань
03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Відрадно, що ще одна дисертаційна робота – а саме: Марини Валеріївни Гладкової «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія – поповнила чималий компендіум досліджень про таке визначальне в нашій національній літературі явище, як українське шістдесятництво. Адже попри велику

кількість дисертаційних досліджень, монографій, історико-літературних видань тощо, присвячених чільним представникам цього літературно-мистецького покоління, все ще залишаються лакуни, що становлять інтерес для дослідників. Актуальність теми дисертаційної роботи, поданої до захисту (попри численні напрацювання попередніх авторів) важко заперечити, оскільки вона розширює літературознавче поле досліджень творчості знакового покоління українських шістдесятників, кращі представники якого, балансує між націєтворчою риторикою та естетичними ідеалами, кинули виклик імперським постулатам і, зокрема, методів соцреалізму. Постать В. Дрозда тут можна розглядати окремо, оскільки він не належав до когорти шістдесятників-дисидентів, однак творчий спадок, який залишив письменник, у своїй сукупності є своєрідним і надзвичайно вартісним художньо-естетичним набутком української літератури ХХ-ХХІ ст. Тому запропоноване дослідження, підготовлене з урахуванням новітніх методологій і сучасних тенденцій у літературознавстві, утверджує еволюційний розвиток української прози, гідної уваги світової спільноти, а також розкриває нові ракурси дослідження творчості цього самобутнього письменника, засвідчуючи тяглість української науки.

Обґрунтованість основних положень і висновків, сформульованих у дисертації.

У контексті дослідження української літератури другої половини ХХ ст. запропоновану до захисту дисертаційну працю Марини Валеріївни Гладкової можна розглядати як таку, що виконана з сумлінним урахуванням системного аналізу попередніх студій українських літературознавців у широкій часовій амплітуді. Така ретельна систематизація і «ревізія» вже напрацьованого рецептивного матеріалу дозволила молодій дослідниці виявити й утвердити власне місце у дослідницькому «марафоні». Вирізняючи два етапи звертання науковців до творчого спадку письменника: радянський (із 1970-х до 1990-х рр.) і пострадянський (із 1990-х і до

сьогодні), вона мусила не тільки визначити їхню квінтесенцію й «точку перехрещення», щоб узяти з раніше напрацьованого все раціональне для новітнього літературознавчого аналізу, а й знайти власну оптику актуалізованого дослідження. Такою оптикою стало для неї комплексне використання цілої низки методів, які уможливили цілісний аналіз творів В. Дрозда 1970–1980-х рр. («Ритми життя», «Дорога до матері», «Ірій», «Вовкулака (Самотній вовк)», «Земля під копитами», «Інна Сіверська, суддя», «Спектакль»). Ідеться насамперед про мотивний аналіз (виокремлення та інтерпретація домінантних мотивів творів, їхнє художнє втілення, тлумачення й функціонування: це дозволяє розкрити концепцію письменника, поетику характеротворення персонажів тощо); міфологічний (сприяє з'ясуванню специфіки художнього світу в контексті міфопоетики); психоаналітичний (як допоміжний в аналізі психологічних аспектів художніх текстів, розкритті внутрішнього світу героїв); культурно-історичний (поглиблює дослідження творів завдяки залученню контексту доби); біографічний (уведення в контекст дослідження щоденників, інтерв'ю В. Дрозда, епізодів життєпису для поглибленого розуміння реалізації поетики мотиву – і цей «живий нерв» є також одним із плюсів роботи); герменевтичного (виявлення оригінальних і традиційних елементів прози через інтерпретацію його текстів). В опрацюванні теорії за темою дисертації, окрім вище названих спеціальних, застосовано також описово-аналітичний загальнонауковий метод, що в сумі дало результат стереоскопічного дослідження з урахуванням навіть компаративних спостережень (принагідно: мені дуже заімпонувало її асоціативне звертання до творів світової літератури, що якимось чином перегукуються з творчістю В. Дрозда), що значно розширює осяги дослідження. Таким чином авторка наближається до розгляду основних наративів дослідження – т. зв. ідеологічної свідомості як об'єкта художнього втілення в прозі В. Дрозда 1970-1980 рр. і концепції персонажа в його химерній прозі – через розгляд самого явища соцреалізму

та його художніх особливостей і з'ясування соцреалістичного канону у творчості письменника цього періоду, жанрово-стильової специфіки химерної прози, а також низки засадничих теоретико-методологічних питань, як-от сутності мотиву літературного твору, поняття «домінанта» у сучасному літературознавстві тощо. Така оптика дала їй можливість розширити свій дослідницький інструментарій та увиразнити дослідницьку позицію. Як наслідок маємо завершене й сумлінно обґрунтоване наукове дослідження, з належним опертям на авторитетні теоретико-методологічні світові й національні джерела. Воно становить значний інтерес для дослідників літератури завдяки інтенціям до пошуку нових аспектів дослідницької роботи.

Наукова новизна здобутих результатів.

Власне, саме такою є мета кожного дисертанта: зробити свій очевидний внесок у розмаїту палітру досліджень, особливо якщо письменник належить до тих, чия творчість часто стає об'єктом літературознавчих досліджень. Розмаїття наративної палітри повістей і романів В. Дрозда надихнуло Марину Валеріївну Гладкову на досить широкий спектр літературознавчого аналізу.

Завдяки теоретичним напрацюванням, скрупульозному вивченню матеріалу та сумлінному його аналізу дисертантці вдалося здійснити основну мету. А саме: окреслити значення філологічних понять мотиву та домінанти; визначити специфіку інтерпретації соцреалізму в сучасній науці; розглянути підходи дослідників до вивчення химерної прози, довкола якої в українському літературознавстві тривалий час точилися дискусії, основні інструменти цієї стильової течії; визначити мотивні домінанти творів В. Дрозда 1970–1980-х років, що віддзеркалюють його авторське мислення, проаналізувати особливості їхнього втілення; з'ясувати оригінальне і канонічне в художніх текстах: ідеться про такі твори В. Дрозда 1970–1980-х рр., як «Ритми життя», «Дорога до матері», «Ірій», «Вовкулака (Самотній

вовк)», «Земля під копитами», «Інна Сіверська, суддя», «Спектакль». Проза письменника, багата на цікаві типи персонажів, подані крізь призму особливої розмисловості, психологізму, розмаїтого портретування, еспресії, дозволила їй вирізнити специфіку ідеологічно заангажованої авторської свідомості В. Дрозда у його документально-біографічній прозі (диалогія «Ритми життя», «Дорога до матері»), комплекс морально-етичних проблем (те, що дослідниця означає містким поняттям «екології душі») в романі «Земля під копитами», простежити своєрідність реалізації комплексу стоїчних мотивів у романі «Інна Сіверська, суддя». Досить продуктивним є звертання до авторської концепції персонажа у химерній прозі В. Дрозда, де молода дослідниця вирізняє такі складові, як образ маски у кількох його модифікаціях (повість «Ірій»), міфомотив метаморфози (роман «Вовкулаки»), а також мотивну домінанту роздвоєння особистості (роман «Спектакль»).

Повнота викладу здобутих результатів.

Застосований у дисертаційному дослідженні методологічний та понятійно-категоріальний інструментарій, переконливість спостережень і висновків – усе це дає підстави кваліфікувати працю Марини Валеріївни Гладкової як таку, що значно розширює й конкретизує дослідження української прози ХХ ст., зокрема покоління українських шістдесятників. Дисертантці вдалося виявити й розгорнути уточнені нею мотивні домінанти прози В. Дрозда 1970–1980-х років; комплексно проаналізувати твори митця в площині мотиву; практично довести, що за допомогою мотивів виразно простежується авторське мислення та ідейний задум письменника; ґрунтовно дослідити аспекти поетики творів В. Дрозда з акцентом на з'ясуванні оригінальних (химерних) і канонічних (соцреалістичних) елементів; простежити стратегії моделювання художнього світу в романах, що писалися в період панування методу соцреалізму, також з'ясувати

механізми естетичної опозиції письменника соцреалістичній доктрині. Все це дало їй можливість увиразнити зв'язок ідіостилю В. Дрозда з традиціями химерної прози; поглиблено проінтерпретувати мотив маски та роздвоєння авторської свідомості в українській літературі 1970–1980-х років: переважну більшість цих виконаних дисертанткою завдань може супроводжувати характеристика «уперше».

Дисертаційна робота чітко структурована, вивірена й належним чином оформлена: складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (331 позиція), а також додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із яких основного тексту – 191 сторінка.

При ознайомленні з напрацюваннями дисертантки складається переконливе враження, що вона пройшла належний для неофіта дослідницький шлях: у її активі за темою дослідження опубліковано 9 наукових статей, 6 із яких у фахових виданнях України, 3 – апробаційного характеру, котрі свідчать про те, що вона послідовно й цілеспрямовано працювала над реалізацією обраної мети. Вони віддзеркалюють основні положення роботи та надають можливість упевнитись, що дослідження пройшло апробацію у відкритому друці та в професійному середовищі. Наукова апробація потверджується також участю (у форматі наукових доповідей) у низці міжнародних конференцій. Пропонована до захисту дисертаційна робота, як і тексти публікацій, відповідають вимогам академічної доброчесності та є оригінальними.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть стати основою для подальшої розробки теоретичних, історико-літературних навчальних університетських курсів, а також спецкурсів, метою яких є ознайомлення студентів із новими літературознавчими методологіями, як-от методикою аналізу художньої прози під оптикою, запропонованою дослідницею. Напрацьований матеріал також відкриває перспективу

глибшого дослідження творчості цього неординарного письменника: це може стати поштовхом для нових досліджень творчості українських шістдесятників, що особливо важливо з огляду на величезну роль цього літературно-мистецького покоління в утвердженні національної ідентичності.

Дискусійні положення дисертації.

1. Вибір теми й оптика дослідження, введеного в широкий контекст рецепції українським літературознавством прози В. Дрозда 1970-1980-х рр., зокрема в площині розгляду соцреалістичного канону і химерної прози, має очевидну новизну й свої безперечні переваги. Проте, на мій погляд, було би доречно бодай кількома штрихами означити художньо-стильові пошуки прозаїків-шістдесятників, котрі утверджувалися як митці у той самий період, витворюючи спільне літературне середовище (напр., Валерія Шевчука, Євгена Гуцала та ін.). Взагалі вписаність В.Дрозда у покоління українських шістдесятників залишається майже за дужками роботи (авторка лише подекуди дивиться на це поколінняве явище очима інших дослідників, як-от на стор. 30, 36). Попри те, що це не було основною метою цього дослідження, залишається сподіватися, що така перспектива дослідницької праці зацікавить молоду дослідницю у майбутньому.

2. Дисертантка використовує у своїй праці такий термін, як «ідеологічна свідомість». Насправді йдеться про авторську свідомість, ідеологічно заангажовану. Адже свідомість людини не може бути чисто ідеологічною, оскільки вона є симбіозом індивідуальної (в т.ч. повсякденної) та масової/колективної свідомості. А у випадку окремого письменника як творця художніх текстів мова може йти про авторську або в ширшому розумінні – ідеологічно заангажовану художню свідомість. Очевидно, це досить непросте питання для молодого дослідника, адже потрібно з'ясувати цілу низку термінологічних і понятійних проблем. Фахівці наголошують на тому, що ідеологія – це приналежність до якогось із типів політичної

свідомості, вирізняють ідеологію як одну з форм суспільної свідомості (систему поглядів/ідей/теорій/принципів). У письменника ж такий процес ідеологізації свідомості значною мірою залежить від багатьох факторів, зокрема світоглядних, психологічних, а також міри його критицизму й опору усталеним стереотипам. Тож, очевидно, вживаний термін «ідеологічна свідомість» можна вважати у подібних літературознавчих дослідженнях умовним і до певної міри прийнятним лише за умови зазначення цього. Звісно, тут є над чим поміркувати у наступних дослідженнях.

3. Щодо зауважень, то вони можуть мати хіба формат дрібних нотаток на полях. По-перше, я би не вживала так настійно означення прозаїка В. Дрозда «епік», оскільки воно є більш доречним при розгляді його великого роману-епопеї «Листя землі», в даному контексті все ж доцільніше вживати просто «письменник» чи «автор». По-друге, вже відійшли у минуле стереотипні вирази, раніше обов'язкові до використання (як данина віджилій радянській системі): «у нашій роботі», «ми дослідили» та подібне, які час від часу повторюються у цій праці. Адже йдеться про самостійну одноосібну роботу, що претендує на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія. Однак ці незначні зауваження й побажання в контексті достатньо окресленої, досить актуальної проблематики, неминучі при оцінці будь-якої наукової праці, жодною мірою не впливають на загальне враження від цієї роботи як такої, що збагачує дослідницькі практики аналізу художнього тексту в сучасному українському літературознавстві.

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Аналіз тексту дисертаційного дослідження та змісту публікацій Марини Валеріївни Гладкової на тему «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років» дає підстави вважати, що воно стало підсумком самостійної аналітичної роботи та пройшло відповідну апробацію. Зважаючи на актуальність, наукову новизну, обґрунтованість

сформульованих у дисертації положень, можемо говорити про перспективи застосування напрацьованих теоретико-методологічних і практичних результатів дослідження. Робота загалом виконана на високому теоретичному і методологічному рівні та відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України No 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Марина Валеріївна Гладкова заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,

головний науковий

співробітник Відділу української літератури ХХ ст.

та сучасного літературного процесу,

керівник Центру дослідження проблематики

українського шістдесятництва

Інституту літератури

імені Т. Г. Шевченка НАН України

Людмила ТАРНАШИНСЬКА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 21:50:52 09.01.2024

Назва файлу з підписом: Гладкова - Відгук опонента.pdf.asice

Розмір файлу з підписом: 169.3 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Гладкова - Відгук опонента.pdf

Розмір файлу без підпису: 173.1 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ТАРНАШИНСЬКА ЛЮДМИЛА БРОНІСЛАВІВНА

П.І.Б.: ТАРНАШИНСЬКА ЛЮДМИЛА БРОНІСЛАВІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 1905614240

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 21:50:51 09.01.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009E8E3D011CF4B304

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00

**Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук, доценту,
професору закладу вищої освіти
Тетяні МАТВЄЄВІЙ,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022**

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента кандидата філологічних наук (спеціальність 10.01.01 — українська література), доцента кафедри історії української літератури, доцента закладу вищої освіти кафедри історії української літератури філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Інни Миколаївни Кременської на дисертаційну роботу **Марини Валеріївни ГЛАДКОВОЇ «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970—1980-х років»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 — Гуманітарні науки за спеціальністю 035 — Філологія

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Літературознавство постколоніального періоду прагне запропонувати неупереджену оптику на історію українського мистецтва слова другої половини ХХ століття, зорієнтовану як на соцреалістичну естетику, так і позначену «перехідністю» (наприклад, феномен шістдесятництва, поетичне кіно, еміграційно-діаспорне мистецтво, химерна та лірична проза, перед/постмодерністські пошуки з настановами на пародійність, ігрову наративну стратегію тощо). Тому, незважаючи на хронікальну наближеність періоду, науковці вкотре звертаються до вивчення корпусу цих текстів, убачаючи в них інтерпретаційний потенціал.

Дисертація п. М. Гладкової «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970—1980-х років» є актуальним дослідженням творчості відомого автора, вивчення якої сприятиме глибшому розумінню особливостей проблематики й поетики художнього світу митця. Окреслений період характерний зверненням епіка як до традицій соцреалістичної прози, так і химерної стильової течії, зрештою письменник стає одним із найяскравіших її представників («Ірій», «Вовкулака» тощо): «химерна проза аналізованого періоду є реакцією на тоталітарну культуру з її провідним соцреалістичним

способом зображення дійсності, при цьому залишаючись у її семантичному полі» (с. 5). Це явище виникає в українсько-радянській літературі, на нашу думку, і як ностальгування за модернізмом з його ефектом незавершеності, неповні реалізованим у національній культурі через політичні репресії та фізичне знищення її творців.

До розгляду прози письменника звертається чимало дослідників (В. Брюховецький, Дж. Грабович, І. Дзюба, М. Жулинський, М. Кодак, Г. Ключек, Г. Сивокінь, В. Фашенко; С. Андрусів, О. Брайко, А. Гурбанська, Н. Кобилко, Р. Корогодський, Н. Манюх, О. Січка, Л. Тарнашинська, А. Харченко, Л. Яшина та ін.). Разом із тим залишаються питання, які потребують розв'язання або уточнення, зокрема, це переосмислення художньої своєрідності соцреалістичних творів митця, віднайдення в них мотивних домінант, їхніх текстуальних маркерів, що уможливить погляд на такий різноманітний художній світ автора як цілісність та відповідно дасть змогу з'ясувати специфіку концепції персонажа. Це зумовлює **актуальність** теми дисертації п. М. Гладкової.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому й оформлення. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, 4-х розділів, висновків до розділів і дослідження загалом, списку літератури, що налічує 331 позицію, додатків А, Б. Загальний обсяг роботи становить 245 сторінок, із яких 191 сторінка — основного тексту. Наукова студія виконана на філологічному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри історії української літератури «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури ІХ—XXІ століть». Результати мають достатню апробацію як у форматі публікацій, так і виступів на наукових конференціях.

Композиція кваліфікаційної роботи підпорядкована якнайглибшому розкриттю теми: кожен розділ, підрозділ є ілюстрацією завдань, порушених у «Вступі»; дотримано вимоги до структури студії (правильне оформлення, аналітичні висновки тощо).

У «Вступі» авторка відзначила актуальність обраної теми, визначила

мету, чітко сформулювала завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічні основи дослідження, наукову новизну, практичне значення студії. Разом із тим предмет вивчення в дисертації виявився дещо ширшим, ніж виключно «...мотивні домінанти прози В. Дрозда 1970—1980-х років» (с. 22). У **першому розділі** розглянуто погляди критиків та літературознавців на змісто- й формотвірні аспекти аналізованих текстів митця, що уможливило обґрунтувати актуальність теми кваліфікаційної роботи. Здобувачка окремо розглядає рецепцію соцреалістичної та химерної прози й виокремлює відмінні та спільні ознаки поезики автора, окресливши нові вектори у вивченні його творчості, зокрема, в контексті соцканону, «коду шістдесятництва» (с. 55), наратології, міфопоетики, інтермедіальності, мотивного аналізу тощо.

У **другому** — систематизовано погляди дослідників на теоретичні аспекти понять «мотив», «мотивна домінанта», на сучасне розуміння естетики соцреалізму (В. Агеєва, Т. Гундорова, К. Кларк, А. Піш, В. Хархун та ін.), особливостей поезики химерної прози (М. Жулинський, А. Кравченко, П. Майдаченко, Л. Новиченко; О. Вощенко, Д. Куриленко, Н. Кобилко, Л. Лавринович, О. Муслієнко, Н. Пелешенко, Л. Тарнашинська, Я. Поліщук та ін.). Здобувачка подає традиційний для такого типу робіт огляд історії питання, зокрема становлення мотивного аналізу (О. Веселовський, В. Пропп, А. Дандес, С. Томпсон та ін.), акцентуючи увагу на термінологічних відмінностях із сюжетом, фабулою, темою, лейтмотивом, мотивемою («мотивемним аналізом»), «системою мотивів», «домінантою», аломотивом, зв'язках з інтертекстом (метатекстом).

У **третьому й четвертому розділах** студії проаналізовано тексти, згруповані відповідно за зверненням митцем до соцканону або химерної стилістики. Аналіз діалогії «Ритми життя», «Дорога до матері», романів «Земля під копитами», «Інна Сіверська, суддя» засвідчив спільні риси концепції героїні: вона завжди обирає між громадянським обов'язком і особистим, причому симптоматично, що можливий вибір на користь останнього стає визначальним лише в одному творі («Інна Сіверська, суддя»). Письменник немов переміщує її образ у художньому часі,

що хронологічно суголосно соціоміфологічному баченню історії, зокрема, це час дореволюційний, війни й сучасний авторів. Отже, вибір на користь служіння ідеї стає єдиноможливим у період творення новітньої історії, роду — під час II Світової війни.

Цікавим, на нашу думку, є культурологічний акцент у трактуванні жіночих персонажів — на формах репрезентації їхньої «позитивності», наприклад, зразкової моделі жінки-революціонерки. Це влучно проілюстровано порівняльним дослідженням з образом Ювеналія Мельникова з «Доброї вісті», поетика характеротворення якого так подібна до Софії Богомолець. Тож пропонується новітнє «житіє», змодельоване відповідно до соцканону, причому в цих творах наголошено на силі саме героїнь, як зазначає дисертантка, у порівнянні з якими персонажі-чоловіки виглядають слабшими, певною мірою інфантильними. Привертає увагу дослідницький погляд на образ Галі Поночівни, у якому важливого значення набуває символічний аспект: героїня постає, скоріше, втіленням міфологеми Матері-Батьківщини, що є актуальним для естетичних змін соцканону й достатньо проілюстровано авторкою роботи за допомогою звернення до українського літературного контексту. Беручи до уваги ідею стоїцизму, проаналізовано роман «Інна Сіверська, суддя». М. Гладкова звертає увагу на психологічний вимір характеротворення персонажів, наголошуючи на певних жанротвірних, поетикальних аспектах художнього цілого.

Грунтовно проаналізований у *третьому розділі* тюремний мотив («Добра вість», «Ритми життя»), що певною мірою перегукується з аналогічним у химерних текстах. Якщо в соцреалістичній прозі він актуалізований насамперед як біографічний, що ідеально вписується в наратив радянської міфології (образ жертви царату, імперії), то в химерних творах маємо, напевне, його екзистенційне осмислення: існування для персонажів перетворюється на тюрму, виходом із якої стає втеча за допомогою метаформози (мотив тілесності), наприклад, ідеться про звернення до міфопоетичної образності («Вовкулака») або мотиву письменницької гри, маски, роздвоєння (текстуальний мотив, оскільки Я персонажа стає об'єктом художнього пізнання). Тож цей мотив у різних за стилем творах набуває

цілком відмінної семантичної наповненості, що засвідчено літературознавчим дослідженням текстів В. Дрозда.

Об'єктом вивчення останнього розділу є кращі зразки химерної прози автора, як-от: «Ірій», «Вовкулака», «Спектакль». У кожному з них виділено важливий код-мотив до аналізу художнього світу, наприклад, це маска, метаморфоза, що оприявнюють душевне роздвоєння персонажа. Здобувачка уточнює, «...що не будь-яка казкова, містична трансформація одного образу на інший має функції приховування власного Я, удаваності, обрання вигідної комунікативної стратегії тощо» (с. 196). Підліток Михайло Решето перебуває на порозі входження до світу дорослих, де маска, соціальна роль (лицедійство) цілком логічно сприяють наближенню до нового статусу; молодий чоловік Андрій Шишига — в «очікуванні» кар'єрного зростання, тому мотив маски логічно поступається метаморфозі, посиленій мотивом кар'єри й звіра, та Ярослав Петруня, який досяг бажаного соціального визнання і — несподівано для всіх зникає в текстовому павутинні. У «Вовкулаці» та «Спектаклі» мотив «розщеплення свідомості» майстерно конотується автором зникомим, неоднозначним персонажем, близьким і до поетики модернізму, і постмодернізму. У дисертації достатньо представлений літературний контекст як українських письменників, так і зарубіжних. Імпонують висновки до розділів і роботи загалом, що відзначаються аналітичністю, цілісністю й структурованістю. Справляє позитивне враження логічна послідовність викладення матеріалу, чітка аргументація у формулюванні головних тез дослідження й вміння спиратися на відповідні джерела та обраний для аналізу матеріал.

Обґрунтованість наукових положень і висновків дисертації.

Ґрунтовна теоретико-методологічна база, коректне ставлення до критиків, широта охоплення літературознавчого матеріалу засвідчили вміння здобувачки до самостійного мислення й науковий потенціал дослідниці. Наукову об'єктивність і достовірність роботи зумовлюють належна теоретична база, доцільність вибору методів та прийомів дослідження, обсяг та якість фактичного матеріалу, логіка наукового викладу, аргументованість висновків.

Обраний методологічний підхід (мотивний аналіз) у сполученні з міфопоетичним, психоаналітичним, культурно-історичним, біографічним тощо уможливив якнайглибше розкриття заявленої теми. Важливим аспектом наукової студії слід також назвати доцільне залучення світового та українського літературного контексту, що засвідчив своєрідність і непересічність художньої моделі світу В. Дрозда. Завдання, порушені дисертанткою у «Вступі», послідовно розв'язані в роботі, тому обґрунтованою є новизна наукових результатів. Висновки дослідниці є логічними й аргументованими, акумулюють у собі основні ідеї дисертації.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що в рецензованій студії вперше в українському літературознавстві розглянуто систему мотивів прози В. Дрозда 1970—1980-х років як важливих засобів втілення авторської ідеї в картини світу та її художньої цілісності. Кваліфікаційна робота дисертантки має оригінальну самостійну концепцію, що скерована на аналіз мотивних домінант прози автора (наприклад, соціальної гри, маски, метаморфози, роздвоєння, «екології душі», жертви, тюрми, війни, смерті, дороги тощо). Уточнено термінологічні нюанси понять «мотив», «лейтмотив», «мотивна домінанта».

Здобувачка проаналізувала мотивні, поетикальні особливості творів, відмінних за естетикою —соцреалістичних й химерних, доповнила уявлення про індивідуальний стиль митця. Усе це засвідчує наукову новизну й вагомість одержаних результатів дослідження.

Наукове значення результатів дисертації. Важливим науковим здобутком студії є цілісний аналіз мотивів маски, соціальної драматургії, театральності, роздвоєння, «розщеплення свідомості» у прозі письменника, що паралелізується літературній долі митця й мистецькому процесу ХХ століття загалом: «Талановиті автори або мовчать (як Андріяшик), або займаються бозна-чим (скажімо, Дрозд чи Шевчук)» (В. Стус). Як засвідчує п. М. Гладкова, концепція химерного персонажа, порівняно із соцреалістичним, є складнішою. У дисертації поглиблено уявлення про специфіку соцреалістичної прози 1970—1980-х років письменника.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дисертації

можуть використовуватися при викладанні як основних, так і спеціальних курсів, семінарських занять у закладах вищої освіти, студентами при написанні кваліфікаційних, курсових робіт, при подальших дослідженнях творчості В. Дрозда, специфіки соцреалістичного роману й химерної прози. Результати праці можуть бути залучені при викладанні курсів історії української літератури другої половини ХХ століття, у підготовці спецсемінарів із проблем методики інтерпретації художнього тексту, написанні навчальних посібників, а також викладачами суміжних дисциплін — культурології, філософії, психології, мистецтвознавства.

Повнота викладу здобутих результатів. Апробація дисертації та публікацій. Результати кваліфікаційного дослідження п. М. Гладкової апробовано на таких *конференціях*: X Міжнародна наукова конференція «Свобода в українській літературі: від свободи творчості до свободи сприйняття» (Харків, 2017 р.); Регіональна студентська наукова конференція (Харків, 2017 р.); II Міжнародна наукова конференція «Кроненберзькі читання: Античність – Класика – Сучасність» (Харків, 2019 р.); Міжнародна науково-практична XI конференція «Короленківські читання» (Полтава, 2020 р.); XII Міжнародна наукова конференція «Current issues, achievements and prospects of Science and education» (Афіни, 2021 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends» (Оксфорд — Вінниця, 2021 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві» (Запоріжжя — Мелітополь, 2023 р.), на засіданні Харківського історико-філологічного товариства (Харків, 2019 р.).

Основні положення дисертації дослідження опубліковано в дев'яти *наукових працях*: п'ять статей у фахових виданнях України, одна стаття в українсько-румунському науковому журналі, двоє тез, зокрема в закордонному виданні (Афіни, Греція) і спільному англійсько-українському (Оксфорд – Вінниця) виданні, одна стаття в нефарховому виданні України. Публікації вповні відображають результати дослідження. (У додатках А, Б подано власні наукові роботи здобувачки та відомості про апробацію

результатів її дисертації.)

Дотримання академічної доброчесності. Перевірка дисертації п. М. Гладкової за допомогою антиплагіатної системи Strikeplagiarism.com не виявила порушень принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертації та зауваження до її змісту.

Рецензоване дослідження, незважаючи на його високу оцінку, порушує низку питань, які потребують уточнення та коментаря від дослідниці.

- 1) На майбутнє хотілося б побажати здобувачці поєднати мотивний та нарративний аналіз творів митця, продуктивність якого засвідчено дослідженнями М. Колупаєвої, О. Брайка. Наприклад, особлива іронічність автора, утілена мотивами маски, гри, оприявнюється в його химерній прозі також за допомогою нарративних точок зору (зразкові у цьому контексті твори «Вовкулака», «Спектакль», «Катастрофа»). Вивчення нарративної організації («голосів») химерних творів у зв'язку з мотивними домінантами поглибить розуміння композиційних особливостей прози письменника.
- 2) Чи є мотиви, що, на вашу думку, асоціюються виключно з топосами міста або села, що становлять структуротвірну опозицію в художньому світі аналізованої прози В. Дрозда?
- 3) Мотиви героїчного, жертвовного є визначальними в соцреалістичній прозі В. Дрозда, тому, на вашу думку, який (або які) мотиви є основними для його химерних творів? Подібно й чому в цих текстах фактично зникає такий важливий для літератури цього періоду поділ на позитивних і негативних персонажів, яким, до речі, жодним чином не властива аскеза чи моралізаторство?
- 4) На звернення до фольклору як на важливу ознаку химерної прози вказує чимало дослідників, але твори В. Дрозда, В. Земляка, П. Загребельного подекуди демонструють інший вияв химерності. У чому, на вашу думку, полягає своєрідність химерної поезики саме В. Дрозда?

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертація п. Марини Валеріївни Гладкової «Мотивні домінанти в прозі

В. Дрозда 1970—1980-х років» є самостійним, завершеним, виконаним на високому науковому рівні дослідженням. Визначена мета студії досягнута й поставлені в ній завдання розв'язані, її головні результати мають теоретичне й практичне значення. Кваліфікаційна робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 — Гуманітарні науки за спеціальністю 035 — Філологія.

Офіційний рецензент:

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії української літератури,
доцент закладу вищої освіти
кафедрі історії української літератури
філологічного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Інна КРЕМІНСЬКА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:59:52 10.01.2024

Назва файлу з підписом: Кремінська_рец_Гладкова (1).pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 221.5 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Кремінська_рец_Гладкова (1).pdf
Розмір файлу без підпису: 225.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Кремінська Інна Миколаївна

П.І.Б.: Кремінська Інна Миколаївна

Країна: Україна

РНОКПП: 2940416548

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:59:48
10.01.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АТ "УКРСИББАНК"

Серійний номер: 4723196C41B46DB604000000EF6E030005820E00

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук, доценту,
професору закладу вищої освіти
Тетяні МАТВЄЄВІЙ,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філологічних наук
(спеціальність 10.01.01 – українська література), доцента,
доцента кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Кобилко Наталії Андріївни на дисертацію **Гладкової Марини Валеріївни**
«Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

Актуальність теми. Творчий доробок В. Дрозда 1970–1980-х років характеризується жанрово-стильовою неоднорідністю, адже репрезентує такі художні тенденції, як соцреалізм і химерна проза. На сьогодні маємо ґрунтовні наукові розвідки (В. Агеєва, П. Антоненко, В. Брюховецький, І. Дзюба, В. Дончик, М. Жулинський, П. Майдаченко, М. Павлишин, А. Погрібний, Л. Тарнашинська, Л. Яшина та ін.), у яких досліджено ідейний зміст і систему образів творів письменника, особливості композиційної структури, риси психологізму та автобіографізму в прозі В. Дрозда, вкраплення в канву тексту символів, архетипів, міфологем. Проте у своїх поглядах літературознавці не одноголосні, адже, з одного боку, маємо твори

із традиційним сюжетом і типовим головним героєм, а з іншого – якісно нові напрацювання митця в химерній прозі.

У романах В. Дрозда з яскраво вираженими ознаками соцреалізму, який визначав для письменника межі дозволеного, зображується пропаганда ідеології комуністичної партії, жертвність персонажів у ім'я кращого майбутнього, фанатичне сповідування примарних ідеалів. На противагу цьому химерні твори епіка позначені наявністю фантастичних рис, широким використанням фольклорних жанрів і структурних елементів міфопоетики. Така неоднорідність зумовлює відсутність ґрунтовних досліджень творчої спадщини митця 1970–1980-х років. Тому наукова розвідка Марини Валеріївни Гладкової вирізняється своєю актуальністю та новизною, адже розкриває мотивні домінанти творів як соцреалізму, так і химерної прози В. Дрозда.

Ступінь обґрунтованості основних положень і висновків, сформульованих у дисертації. Структура рецензованої роботи продумана, зумовлена конкретними завданнями. Положення, винесені на захист, послідовно та логічно розкриваються, аналізуються та аргументуються. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Розділи взаємопов'язані та засвідчують цілісність роботи. Авторка має виразну власну позицію, що прослідковується не лише в оцінках праць літературознавців різних періодів – радянського та пострадянського, а й у процесі аналізу творів В. Дрозда.

У *вступі* обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, схарактеризовано об'єкт і предмет; визначено мету, сформульовано завдання, що послідовно розкриваються в змісті роботи; окреслено теоретико-методологічну базу, яка охоплює праці літературознавців різних періодів, пов'язані з вивченням питання мотиву та художньої домінанти, поетики творів В. Дрозда, особливостей його ідіостилю, проблеми соцреалізму та химерної прози; схарактеризовано наукову новизну; указано практичне значення отриманих результатів.

У *першому розділі* «Рецепція прози В. Дрозда 1970–1980-х років у літературознавстві» авторка аналізує науково-критичні праці, присвячені творчому доробку епіка, виокремивши два етапи: радянський і пострадянський. Це дає можливість дисертантці дійти висновку про зміщення акцентів у дослідженні прози В. Дрозда – від уписування в соцреалістичний канон до оригінальності поетики автора, у якій маніфестується естетична опозиція до соцреалістичних догм (с. 55).

У *другому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження» Марина Гладкова узагальнює погляди на поняття мотиву й домінанти в художньому творі, аналізує художні особливості соцреалізму та жанрово-стильову специфіку химерної прози. Дослідивши дискусійні питання та систематизувавши основні підходи, а саме: семантичний, морфологічний, структурно-семантичний, дихотомічний, тематичний, інтертекстуальний, авторка вказує, що мотив є важливим засобом у конструюванні художнього образу та втіленні індивідуальної концепції митця (с. 66). Розглянувши різні типи домінант (естетичні, стильові, жанрові, композиційні, стилістичні), дисертанткою було визначено, що мотивна домінанта у творчості В. Дрозда 1970–1980-х років є «засобом декодування авторських концепцій, художньо актуалізованих у його прозових текстах, визначним елементом ідіостилю» (с. 201). Також Марина Валеріївна слушно зауважує, що соцреалізм, як штучно створений метод і напрям, стає вагомим інструментом пропаганди тоталітарного режиму, формування «нового» світогляду серед населення. На противагу йому виникає химерна проза, яка модифікує фольклорні джерела, спирається на творчість попередників, розширює межі художнього світу (с. 91).

Третій розділ «Ідеологічна свідомість як об'єкт художнього втілення в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років» присвячений творам, що відбивають поетику соцреалізму. Авторка досліджує діалогію «Ритми життя», «Дорога до матері», романи «Земля під копитами» та «Інна Сіверська, суддя». Дисертанткою виявлено, що зазначені твори об'єднують наявність

ідеалізованої, сильної особистості, яка суспільне ставить вище власного Я. Марина Гладкова виділяє такі художні доміанти, як ідеологічна свідомість, «екологія душі», стоїцизм, а також комплекс мотивів: емансипації, вибору, пропаганди, ілюзії, непримиренності, жертвності, непокори, фанатизму, незламності, смерті (с. 203). На безумовне схвалення заслуговує вміння дисертантки працювати з матеріалом художнього твору. Грунтовний аналіз текстів дає можливість авторці стверджувати, що мистецький доробок В. Дрозда 1970–1980-х років хоч і витриманий у стилі соціалістичного реалізму, проте в деяких творах простежується незаангажоване слово епіка. Так у романі «Інна Сіверська, суддя» наявні постулати і принципи стоїчної філософії, які суперечать етиці комуністичної міфосистеми, а отже, є маркерами авторського слова В. Дрозда (с. 143).

У четвертому розділі «Концепція персонажа в химерній прозі В. Дрозда 1970–1980-х років» проаналізовано повість «Ірій», романи «Вовкулака (Самотній вовк)» і «Спектакль». Марина Гладкова акцентує увагу на тому, що театральність та ігрове начало – провідні риси стилю митця, які вказують на його зацікавлення людською сутністю, проблемами людського буття. Авторка детально аналізує химерне прозописьмо В. Дрозда, що дає їй можливість виокремити такі мотивні доміанти, як маски («Ірій»), роздвоєння («Спектакль»), метаморфози («Вовкулака (Самотній вовк)»). Марина Валеріївна доходить висновку, що об'єктом зображення в художніх творах химерної прози В. Дрозда є амбівалентність людської душі, письменник викриває причини, які змушують особистість приховувати своє Я та вживатися в різні соціальні ролі в радянському світі. Дисертантка вміло аналізує бінарні опозиції, символи, архетипи, композиційні прийоми.

Загальні висновки роботи в цілому віддзеркалюють основні результати проведеного дослідження, відзначаються належною повнотою та змістовністю. Вони є чітко сформульованими, співвіднесеними із завданнями.

Список використаних джерел, який нараховує 331 позицію, свідчить про детальність огляду літератури за темою та ґрунтовність методологічного підходу дисертантки.

Обґрунтованість наукових положень і висновків дисертації. Аналіз наукового апарату дисертації дає підстави стверджувати, що Марина Гладкова цілком логічно та доречно окреслює мету та завдання роботи, що визначає хід дослідження та структуру викладу. Сформульовані завдання повністю розкривають зміст дисертації: досліджено рецепцію художніх творів В. Дрозда 1970–1980-х років у літературознавстві; проаналізовано поняття мотиву та доміанти художнього твору; розкрито особливості творчого методу соцреалізму та химерної прози; визначено мотивні доміанти спадщини В. Дрозда окресленого періоду, що віддзеркалюють його авторське мислення. Використані методи дослідження та теоретико-методологічна база свідчать про обізнаність дисертантки з науковими напрацюваннями в галузі літературознавства, філософії, соціології, психології. Вдало підібраний комплекс методів дав можливість Марині Гладковій виокремити та інтерпретувати домінантні мотиви художніх творів митця, які відіграють надзвичайно важливе значення в характеротворенні персонажів.

Наукова новизна здобутих результатів. Дисертаційна робота Марини Валеріївни Гладкової є першим комплексним дослідженням мотивних домінант у творах В. Дрозда 1970–1980-х років. Здобувачкою практично доведено, що за допомогою мотивів виразно простежується авторське мислення та ідейний задум митця. Дисертантка ґрунтовно дослідила аспекти поетики творів епіка, виокремлюючи в них оригінальні (химерні) і канонічні (соцреалістичні) елементи. Це дало можливість авторці дійти висновку, що для дилогії «Ритми життя», «Дорога до матері», романів «Земля під копитами», «Інна Сіверська, суддя» характерне змалювання митцем ідеалізованого героя – сильної, непересічної особистості, а в повісті

«Ірій», романах «Вовкулака (Самотній вовк)», «Спектакль» зображено амбівалентну людину, здатну до маскуванню, перетворення, роздвоєння.

Наукове значення результатів дисертації полягає в її внеску в теорію категорій мотиву та домінанти, а також феноменів соцреалізму та химерної прози. Дисертантка виокремила мотивні домінанти прози В. Дрозда 1970–1980-х років, зокрема такі: ідеологічна свідомість, «екологія душі», стоїчна особистість, маскуванню, метаморфози, роздвоєння. Марина Гладкова підкреслює типологічну близькість головних жіночих образів у соцреалістичних творах митця, а саме їхню жертвовність, стоїчність, вірність обраним життєвим орієнтирам. Маскулінні образи химерного прозописьма В. Дрозда позначені внутрішнім роздвоєнням людської натури.

Отримані в дисертації результати можуть мати своє практичне застосування під час фахової підготовки студентів закладів вищої освіти, а саме при викладанні курсу історії української літератури ХХ століття, написанні наукових праць філологічного профілю, розробленні спецкурсів із зазначеної тематики.

Повнота викладу здобутих результатів. Положення дисертаційної роботи Марини Валеріївни Гладкової викладені в 9 наукових публікаціях, з яких 6 статей у фахових виданнях України: 4 одноосібні та 2 у співавторстві, 3 – апробаційного характеру. Публікації повно відображають результати дослідження та свідчать про їхню апробацію у відкритому друці та на конференціях.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій авторки порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертації. Відзначаючи вагомі наукові результати дисертаційного дослідження Марини Валеріївни Гладкової, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування та зауваження, що виникли під час рецензування роботи:

1. Химерна проза в українській літературі – явище естетично складне. На сьогодні відсутня дефініція на його позначення, а відповідно немає

чіткого поділу на жанрові різновиди. Українська химерна проза генеалогічно близька до магічного реалізму. У ній простежуються спільні риси із жанром фентезі, про що дисертантка влучно зазначила в роботі. Проте, на нашу думку, варто наголосити й на подібності химерної прози з готичним романом, якому притаманна фантастика, містика, таємничість, зміщення часо-просторових координат.

2. Аналізуючи лейтмотив «екології душі» в романі В. Дрозда «Земля під копитами», Марина Гладкова піддає глибокому осмисленню філософсько-теологічну категорію чистоти, бінарні опозиції «святе – гріховне», «вірність – зрада», аналізує вплив війни на утвердження або нівелювання ціннісних орієнтирів головних героїв. Зазначаючи, що духовним вектором для Галі Поночівни є сім'я та дім, бажано було б глибше розкрити специфіку образу дому, його роль у характеротворенні персонажів мілітарної прози.

3. Своєрідність химерного роману залежить насамперед від фольклору, елементи якого письменники запозичують для своїх творів. Митці активно звертаються до архетипів української культури. Досліджуючи метаморфози в романі «Вовкулака (Самотній вовк)», дисертантка наводить приклади з легенд і переказів, «Слова о полку Ігоревім». На нашу думку, слушно було б також згадати балади та чарівні казки, для яких метаморфози – важливий сюжетний елемент.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і жодним чином не зменшують цінність положень і висновків дисертації.

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи. Актуальність виконаної роботи, наукова новизна та одержані результати вказують, що дисертація є оригінальним і самостійним дослідженням. Науковий рівень високий, заявлена тема розкрита повністю. Уважаємо, що дисертація Марини Валеріївни Гладкової на тему «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження

ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Офіційний опонент

кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Наталія КОБИЛКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 22:35:00 10.01.2024

Назва файлу з підписом: Відгук_Кобилко_Н.А.pdf.asice

Розмір файлу з підписом: 464.8 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Кобилко_Н.А.pdf

Розмір файлу без підпису: 474.8 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Кобилко Наталія Андріївна

П.І.Б.: Кобилко Наталія Андріївна

Країна: Україна

РНОКПП: 3251900747

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 22:32:59 10.01.2024

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 382367105294AF9704000000FECAD300B5C7BB01

Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00

**Голові
разової спеціалізованої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук, доценту,
професору закладу вищої освіти
Тетяні МАТВЄЄВІЙ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022**

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента **Олени Миколаївни Кравець**, кандидата філологічних наук (спеціальність – 10.01.04 – література зарубіжних країн), в. о. завідувача закладу вищої освіти кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, на дисертаційну роботу **Марини Валеріївни ГЛАДКОВОЇ «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970—1980-х років»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 — Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Обґрунтування актуальності теми дослідження.

У дисертації «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970–1980-х років» Марина Валеріївни Гладкова звертається до творчості українського письменника ХХ ст. Володимира Дрозда і осмислює такі феномени, як химерна проза та соцреалізм в українській літературі за допомогою мотивних домінант.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що, по-перше, дисертантка порушує, на наш погляд, важливу літературознавчу проблему міфотворчості, яка перебуває у фокусі уваги сучасного вітчизняного й зарубіжного літературознавства. Міфотворчість стає знаковим явищем і виявляється найбільш продуктивною і в українській, і у світовій літературах ХХ – початку ХХІ ст., саме тому дослідники визначають сучасну добу як «міфологічний ренесанс» або епоху «неоміфологізму». Тож спорідненими художніми явищами виявляються і «химерна проза» (в українській літературі), і «магічний реалізм» (насамперед у латиноамериканській літературі), і «weird fiction» («дивна/химерна література») та ширше поняття

«speculative fiction» («умоглядна художня література») у творчості англо-американських письменників.

Цим суголосним явищам властиве поєднання реального і фантастичного, побутового й міфічного, дійсного й уявного або таємничого, сучасності та історії, а також деформація дійсності, часові зміщення, наявність художнього принципу гри, етнографізм та національний колорит. У латиноамериканській літературі представниками є А. Карпентьєр, Ж. Амаду, М. Астуріас, Г. Гарсія Маркес, Х. Рсульфо, Х. Кортасар, Х. Л. Борхес, у сербській – це прозаїк М. Павич, у сучасній європейській літературі – Д. Керролл, О. Ніффенеггер, М. Хелпрін.

Щодо «weird fiction» (Г. Лавкрафт, Т. Ліготті, Дж. Вандермейєр та ін.) зарубіжні дослідники пов'язують його зародження із іменем Едгара По, у творчості якого виявляються риси готичного жанру. До речі, мотив маски, який ґрунтовно досліджує дисертантка, є в Едгара По в новелі «Маска червоної смерті». Загалом, мотив маски і мотив перетворення, на нашу думку, пов'язані з мотивом зустрічі з власним «я», що обертається або його прийняттям, або його запереченням. Мотив перетворення, коріння якого сягає міфології (метаморфізм, зооморфізм, міксантропізм тощо), є у середньовічному архаїчному епосі, він є і у сучасній американській літературі, зокрема, у Ф. Х. Фармера, Р. Рендізі, Б. Стрікленда, Р. Вайнберга, Дж. Йолєн. На нашу думку, усе це засвідчує, що дисертантка обрала такий предмет дослідження, що має перспективу й для подальших наукових розвідок.

По-друге, у роботі М. Гладкової приємно вражає, що, з огляду на предмет дослідження (мотивні домінанти прози В. Дрозда 1970–1980-х років), і ґрунтуючись на літературно-критичних джерелах, вона розробляє власну комплексну інтегровану методику щодо аналізу мотивіки, яка виявилась продуктивною для інтерпретації «багатошарових» текстів В. Дрозда.

Дисертантка обирає для аналізу найскладніший період творчості письменника – 1970–1980-і роки, адже саме в цей період В. Дрозд «перебуває у мистецькому пошуку й урешті утверджується як автор химерної прози» (с. 20). Такий, цілком слушний, підхід дав змогу визначити, як реалізовано через мотивні домінанти два різні вияви творчості митця – химерний та соцреалістичний. Запропонована інтегрована методологія надала можливість дисертантці виявити певні авторські стратегії моделювання художнього світу й у соцреалістичних романах В. Дрозда. Переосмислення особливостей поетики соцреалістичних творів митця уможливило новий погляд на його різноманітну творчість як на цілісність, що дійсно сприяє найглибшому розумінню авторської концепції світу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому й оформлення.

Дисертація М. Гладкової містить дві анотації (українською та англійською мовами), вступ, чотири розділи, висновки до розділів і дослідження загалом, список використаних джерел, що налічує 331 позицію, а також додатки А, Б. Загальний обсяг роботи становить 245 сторінок, із них основний текст дослідження – 191 сторінка.

У **Вступі** здобувачка слушно обґрунтувала актуальність обраної теми, чітко визначила мету й сформулювала завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічні основи дослідження, наукову новизну, практичне значення роботи.

У **першому розділі** ґрунтовно розглянуто літературно-критичний матеріал, присвячений прозі В. Дрозда 1970—1980-х років, і послідовно представлено рецепцію соцреалістичної (підрозділ 1.1.) та «химерної» прози письменника (підрозділ 1.2.) у науково-критичному дискурсі.

Окреслено основні напрями й підходи у вивченні цих двох векторів художньої спадщини митця, що уможливило виокремлення відмінних й спільних рис поетики автора цього періоду. У дисертації слушно наголошено про зміщення акцентів у сучасних студіях літературознавців у бік вивчення особливостей характеротворення, наративних стратегій, психологічного

інструментарію, філософського підґрунтя, реалізації коду шістдесятництва у творчості митця (с. 55).

Другий розділ дисертації становить ґрунтовну теоретико-методологічну базу роботи, пропонуючи широкий розгляд специфіки основних теоретичних понять «мотив», «лейтмотив» (підрозділ 2.1.) «мотивна домінанта» (підрозділ 2.2.). Відзначимо, що дисертантка дуже ретельно прописує цю теоретичну частину роботи, а також скрупульозно осмислює соцреалістичний канон (підрозділ 2.3.) і феномен химерної прози (підрозділ 2.4.).

М. Гладкова систематизує праці вітчизняних дослідників (В. Агеєвої, О. Бодик, Є. Васильєва, Т. Гундорової, І. Захарчук, К. Кларк, А. Терца та ін.) і визначає основні принципи сучасного розуміння естетики і поезики соцреалізму (соціальні міфи, схематичні сюжети, ідеологізовані хронотопи та бінарні опозиції, візуальні образи, мотиви, архетипи) (с. 90). У цьому розділі також розглянуто підходи дослідників до вивчення химерної прози (О. Вощенко, Д. Куриленко, Н. Кобилко, Л. Лавринович, Н. Пелешенко, Я. Поліщук), уточнено літературознавче поняття «химерна проза» (як «складне та поліфонічне жанрово-стильове утворення, що втілює синтез умовності та реальності, комічного та ліричного зображення» с. 90), а також визначено його конститутивні ознаки: специфічний хронотоп із властивим йому двосвіттям, одивнені образи (архетипи, символи, міфологеми, метафори), засоби комічного (с. 90).

У **третьому розділі** проаналізовано твори В. Дрозда, які написані автором відповідно до соцреалістичного канону: «Ритми життя» (1974), «Дорога до матері» (1978), «Земля під копитами» (1979), «Інна Сіверська, суддя» (1985).

Дисертантка слушно виявляє мотивні домінанти в цих творах: ідеологічної свідомості (в документально-біографічній діалогії «Ритми життя», «Дорога до матері»), стоїчної особистості («Інна Сіверська, суддя»), «екології душі» («Земля під копитами»). Аналізуючи лейтмотиви,

М. Гладкова виявляє потужний міфологічний складник, що втілюється у концепції героя, бінарних опозиціях, художньому часопросторі.

Зазначені твори В. Дрозда поєднують загальна концепція персонажа, як правило, це винятково сильна та високоморальна особистість. Дисертантка акцентує увагу на тому, що ці художні тексти об'єднують образ сильної і вольової жінки, яка має зробити вибір між «своїм» і «чужим» світом, між колективним та індивідуальним, особистим життям і соціальною ідеєю. Так революціонерка Софія Богомолець пожертвувала своїм родинним щастям, шлюбом, жіночністю, материнством (у діалогії «Ритми життя», «Дорога до матері»). Галя Поночівна з гідністю й мужністю проходить усі випробування війни заради дітей і родини («Земля під копитами»). Інна Сіверська вважала свою соціальну посаду судді важливішою, ніж особисте життя. Це образ чесної, духовно сильної жінки, яка вже в мирні часи в повсякденному житті виявляла риси, суголосні засадам римського стоїцизму («Інна Сіверська, суддя»).

У студії також слушно зазначено характерну рису тоталітарної антропологічної системи – це «посунення гендерних особливостей на другий план», що вплинуло на концепцію героя у творах В. Дрозда. Жіночі образи митця виявляють загальну рису – маскулітність, яка передається за допомогою міфологічних бінарних опозицій, символіки та атрибутики.

Четвертий розділ присвячено аналізу химерної прози митця: повісті «Ірій» (1974) та романам «Вовкулака (Самотній вовк)» (1982), «Спектакль» (1985). У цих творах дисертантка слушно визначає ускладнення концепції героя й превалювання ірраціональної моделі світу. За допомогою мотивних домінант у різний спосіб розкривається амбівалентна сутність персонажів, які намагаються реалізуватися в соціальному середовищі.

Аналіз М. Гладкової засвідчив, що в повісті «Ірій» множинність особистості розкривається через лейтмотив «театральної» маски, у романі «Вовкулака» – це вже перетворення, метаморфоза, у «Спектаклі» – драматичне роздвоєння особистості. Головний герой «Ірїю», Михайло Решето, який

перебуває на порозі дорослішання, пов'язує своє життя з театром і стикається з жорстокістю лицедійного світу. Однак через зміну масок відбувається особистісна еволюція героя, який зміг зберегти власну ідентичність.

У романі «Вовкулака» відтворена внутрішня драма героя, який сенс свого життя вбачав тільки в кар'єрі. Працівник звичайного проєкторського бюро, Андрій Шишига, виявляє свою хижачку сутність, втрачає індивідуальність і врешті-решт зазнає метаморфози.

У «Спектаклі» сорокарічний письменник Ярослав Петруня переживає психологічну кризу через неможливість поєднання духовної сфери та соціального існування. Мотивна домінанта роздвоєння відтворює процеси руйнації людської душі.

Висновки повно й змістовно підсумовують результати дослідження й співвіднесені з поставленими завданнями.

Структура дисертації є логічною і продуманою, її мета і завдання прямо корелюють з обраною темою та визначеною проблематикою дослідження. Поставлені завдання послідовно відображено в розділах і підрозділах дисертації та віддзеркалено у висновках роботи. У дисертації широко представлений літературний контекст вітчизняних і зарубіжних письменників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, грантами.

Дисертація М. Гладкової виконана на філологічному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри історії української літератури «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури XI–XXI століть». Результати цієї наукової роботи мають достатню апробацію як у форматі виступів на наукових конференціях, так і в публікаціях.

Обґрунтованість наукових положень і висновків дисертації.

Дисертантка підтвердила володіння широким теоретико-методологічним спектром літературознавства. Теоретико-методологічна база

роботи відзначається ґрунтовністю, а літературознавчий матеріал – широтою охоплення, що свідчить про вміння здобувачки самостійно мислити та про її науковий потенціал.

Основні положення та результати дисертації є науково обґрунтованими й достовірними, що зумовлено доцільним вибором методів та прийомів дослідження, змістом дисертаційної роботи, яка охоплює всі ключові аспекти заявленої теми дослідження, логічністю наукового викладу та аргументованістю висновків. Обрана інтегрована методологія (мотивний аналіз у поєднанні з міфопоетичним, психоаналітичним, культурно-історичним, біографічним герменевтичним тощо) і залучення широкого світового та українського літературного контексту уможливило якнайглибше розкриття запропонованої теми дослідження.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що в дисертації М. Гладкової вперше в українському літературознавстві комплексно розглянуто мотивні домінанти прози В. Дрозда 1970—1980-х років як певну систему, що зумовило новий погляд на його різноманітну творчість як на цілісність і сприяло найглибшому розумінню авторської концепції світу.

Рецензована робота має оригінальну концепцію щодо виявлення стратегій моделювання художнього світу в різних за естетикою творах В. Дрозда: соцреалістичних романах і «хімерній» прозі. Застосування інтегрованої методології, уточнення термінологічних понять «мотивна домінанта», «мотив», «лейтмотив» і послідовний аналіз поетикальних особливостей творів та виявлення мотивних домінант (маски, метаморфози, роздвоєння, соціальної гри тощо) уможливило новий літературознавчий погляд на творчість митця. **Наукова цінність результатів дисертації** полягає у новій інтерпретації соцреалістичних романів і «хімерної» прози В. Дрозда 1970—1980-х років, у визначенні засобів втілення авторської концепції світу як художньої цілісності, у поглибленні уявлення про

особливості авторського ідіостилю митця. Усе це засвідчує наукову новизну й цінність одержаних результатів дослідження.

Теоретичне значення дисертації.

Теоретичне значення отриманих результатів у дисертації М. Гладкової полягає у визначенні стратегії мотивного аналізу, уточненні термінологічного інструментарію («мотивна домінанта», «мотив», «лейтмотив») і окресленні перспективи подальшого вивчення поетикальних особливостей творів українських письменників ХХ століття.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертації М. Гладкової можуть бути використані при вивченні творчості В. Дрозда, особливостей поезики соцреалістичного роману й химерної прози. Матеріали дослідження можуть бути залучені при викладанні курсів історії української літератури другої половини ХХ століття, при написанні курсових, кваліфікаційних та дисертаційних робіт.

Повнота викладу здобутих результатів. Апробація дисертації та публікацій.

Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано в дев'яти *наукових працях*: п'ять статей у фахових виданнях України, одна стаття в українсько-румунському науковому журналі, двоє тез, зокрема в закордонному виданні (Афіни, Греція) і спільному англійсько-українському (Оксфорд – Вінниця) виданні, а також одна стаття – в нефарховому виданні України. Публікації повністю відображають результати дослідження. (У додатках А, Б подано власні наукові роботи здобувачки та відомості про апробацію результатів її дисертації.)

Результати кваліфікаційного дослідження М. Гладкової апробовано на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Перевірка дисертації М. Гладкової за допомогою антиплагіатної системи Strikeplagiarism.com не виявила порушень принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертації та зауваження до її змісту.

Рецензоване дослідження, незважаючи на його високу оцінку, порушує низку питань, які потребують уточнення та коментаря від дослідниці.

1) У чому виявляються особливості втілення мотиву вибору в соцреалістичній прозі В. Дрозда?

2) На вашу думку, риси стоїцизму поглиблюють чи спрощують концепцію персонажа соцреалістичного твору «Інна Сіверська, суддя»?

3) Прокоментуйте ваше твердження, що «хімерна проза митця («Ірій», «Вовкулака», «Спектакль») засвідчує маскову модель поведінки людини в радянському світі, її множинність, роздвоєність...» (с. 198). Чи тільки з радянським світом можна пов'язати образ маски, чи він, разом із мотивом соціальної драматургії, є символом, що має загальнокультурне значення в трактуванні людської психології?

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертація п. Марини Валеріївни Гладкової «Мотивні домінанти в прозі В. Дрозда 1970—1980-х років» є самостійним, завершеним, виконаним на високому науковому рівні дослідженням. Визначена мета роботи досягнута й поставлені в ній завдання розв'язані, її головні результати мають теоретичне й практичне значення. Кваліфікаційна робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 — Гуманітарні науки за спеціальністю 035 — Філологія.

Офіційний рецензент:

кандидат філологічних наук,
в.о. завідувача закладу вищої освіти
кафедри історії зарубіжної літератури
і класичної філології
філологічного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Олена КРАВЕЦЬ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:49:09 12.01.2024

Назва файлу з підписом: Рецензія_Гладкова_Кравець_12_01_2024_ПДФ.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 408.1 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Рецензія_Гладкова_Кравець_12_01_2024_ПДФ.pdf
Розмір файлу без підпису: 413.2 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Кравець Олена Миколаївна

П.І.Б.: Кравець Олена Миколаївна

Країна: Україна

РНОКПП: 2583100807

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:49:08
12.01.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АТ "УКРСИББАНК"

Серійний номер: 4723196C41B46DB604000000426F03006B870E00

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00